

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Факультет фізичного виховання і спорту
Кафедра медико-біологічних основ спорту та фізичної реабілітації

Дусько В.В.

**МОРФОФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗМІНИ ПОКАЗНИКІВ
СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗМУ ЛЕГКОАТЛЕТІВ В
УМОВАХ ТРЕНУВАЛЬНИХ НАВАНТАЖЕНЬ РІЗНОЇ ІНТЕНСИВНОСТІ**

Спеціальність 091–Біологія

Автореферат дипломної роботи
на здобуття кваліфікації магістра

Миколаїв 2022

Робота виконана на кафедрі медико-біологічних основ спорту та фізичної реабілітації, факультету фізичного виховання і спорту, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник

Доктор біологічних наук, професор

Берегова Т.В., Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Рецензент:

к.б.н. доцент кафедри біології людини та імунології

Шкуропат Анастасія Вікторівна, Херсонський державний університет

Захист відбудеться __ лютого 2022 р. о __.00 год. на засіданні екзаменаційної комісії у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили (54003, м. Миколаїв, вулиця 68 Десантників, 10)

З дипломною роботою можна ознайомитися в бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили (54003, м. Миколаїв, вулиця 68 Десантників, 10)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Помірна та дозована фізична активність асоційована з поліпшенням стану серцево-судинної системи та профілаксує ряд серцево-судинних захворювань (ССЗ), однак рівень навантажень, типовий для спорту високих досягнень, асоційований з підвищенням серцево-судинного ризику, зокрема, ризику раптової смерті та хронічних захворювань серця та судин (Merghani A. et al., 2016). Особливості серцево-судинної системи у атлетів високої кваліфікації зумовлюють диференційований підхід до лікарського контролю із застосуванням електрокардіографії (ЕКГ) та ехокардіографії (ЕхоКГ), проте дані про морфологічні та функціональні зміни міокарда у спортсменів вкрай неоднорідні.

Оскільки у суспільстві висококваліфікованих спортсменів традиційно розцінюють як найбільш здорових людей, раптову смерть у тому числі сприймають особливо драматично. На сьогоднішній момент невідомо, чи продовжує прогресувати ремоделювання міокарда після припинення регулярної інтенсивної активності, чи настає стабілізація морфологічної картини в момент закінчення спортивної кар'єри (Elliott M. et al., 2014). Дослідники неодноразово робили спроби розробки критеріїв діагностики станів високого ризику серцевої смерті у спортсменів, однак, відсутні алгоритми виявлення ризику розвитку неургентних прогноз-погіршують ССЗ у чинних спортсменів та ветеранів спорту – осіб, які завершили спортивну кар'єру.

Таким чином, є важливим зіставлення окремих видів спорту з високим кардіоваскулярним навантаженням за ризиком формування фізіологічних або патологічних змін серця. Особливості міокарда у представників різних видів спорту глибше розкриють механізми дії фізичних навантажень на осіб, які займаються спортом, розширять та поглиблять диференційований підхід до лікарського контролю у групах висококваліфікованих атлетів. Особливо актуальна клінічна оцінка виникнення значних ССЗ та станів у пацієнтів, які раніше інтенсивно займалися спортом, після закінчення ними спортивної кар'єри.

Мета дослідження – наукове обґрунтування та розробка критеріїв ризику та асоційованого негативного прогнозу серцево-судинної патології у діючих

висококваліфікованих спортсменів та у представників різних видів спорту, що завершили спортивну кар'єру.

Завдання дослідження:

1. Вивчити особливості морфологічних та функціональних змін серця у чинних російських спортсменів високої кваліфікації, що представляють види спорту з інтенсивними кардіоваскулярними навантаженнями.

2. Визначити ризик здоров'я діючих висококваліфікованих спортсменів за допомогою оцінки поширеності у них морфофункціональних ознак прогнозу серцево-судинної патології.

3. Охарактеризувати кардіоваскулярний нозологічний профіль, морфологічні та функціональні особливості серця в осіб, які завершили спортивну кар'єру.

4. Дати прогностичну оцінку морфологічним і функціональним змінам міокарда в російських спортсменів високої кваліфікації, що представляють види спорту з високоінтенсивними динамічними кардіоваскулярними навантаженнями, у порівнянні з серцево-судинним профілем осіб, які завершили спортивну кар'єру.

5. Розробити інструмент прогнозу ризиків здоров'ю у висококваліфікованих спортсменів після завершення професійної спортивної кар'єри.

Наукова новизна:

Встановлено, що частка осіб з ознаками високого кардіоваскулярного ризику, що визначається за допомогою валідованих прогностичних ехокардіографічних та електрокардіографічних критеріїв, серед чинних російських спортсменів високої кваліфікації становить від 8,8% до 21,5% та максимальна серед атлетів старшого віку, представників високодинамічних видів високим статичним навантаженням.

Показано, що в осіб, які завершили спортивну кар'єру, порівняно з однолітками без спортивного анамнезу, які страждають на ССЗ, достовірно частіше діагностуються концентричні зміни міокарда лівого шлуночка (ЛШ) (55% проти 18%, $p < 0,05$), малі аномалії розвитку серця (МАРС) (31% проти 11%, $p < 0,05$), малосимптомні та безсимптомні форми фібриляції передсердь (ФП) (середній клас симптомів $1,37 \pm 0,51$ проти $2,08 \pm 0,85$, $p < 0,01$), паузи асистолії більше 2,0 при синусовому ритмі або більше 3,0 с при ФП (27,3% проти 9,3%, $p < 0,05$), синуатріальні

блокади (16,0% проти 2,9 %, $p < 0,05$). Виявлено, що імплантації постійного електрокардіостимулятора (ПЕКС) у ветеранів спорту порівняно з контрольною групою були виконані у 4,9 разів частіше (14,3% проти 2,9%, $p < 0,05$).

Встановлено залежність ризику клінічно значущих порушень серцевого ритму від інтенсивності тренувань у минулому, віку атлета, наявності або відсутності генералізованого атеросклерозу. Розроблено прогностичну шкалу ризику порушень серцевого ритму у ветеранів спорту, чутливість якої становить 93,8%.

Методи дослідження. Проведено систематичний аналіз літератури з питань морфофункціональної характеристики серцево-судинної системи у спортсменів, на підставі чого обґрунтовано актуальність проблеми та сформульовано цілі. Після постановки мети та визначення переліку необхідних для її досягнення завдань було поетапно розроблено план виконання роботи, визначено критерії включення пацієнтів у дослідження, мінімально необхідний обсяг вибірки та необхідні методи дослідження. У процесі дослідження застосовували клінічні, лабораторні та інструментальні методики, алгоритми математичної обробки даних.

Теоретична та практична значущість роботи. Проведене дослідження науково обґрунтовує вплив морфологічних та функціональних змін міокарда діючих висококваліфікованих спортсменів на ризик раптової смерті та прогноз розвитку порушень серцевого ритму в період після завершення ними професійної спортивної кар'єри, а також дає обґрунтування факторів негативного прогнозу серцево-судинної патології у атлетів високої кваліфікації. кар'єру.

Встановлена частка групи високого кардіоваскулярного ризику, яка становить від 8,8% до 21,5% та максимальна серед російських атлетів старшого віку, представників високодинамічних видів спорту з високим статичним навантаженням, зумовлює необхідність розробки адресних програм поглибленого медичного контролю та програм медичної реабілітації для даної когорти спортсменів.

Виявлені факти частішої діагностики синдрому МАРС у діючих атлетів молодого віку ($20,1 \pm 4,3$ років із МАРС проти $25,4 \pm 6,7$ років без МАРС, $p = 0,001$), а також достовірно більшої поширеності МАРС у ветеранів спорту з порівняно з однолітками без спортивного анамнезу, вимагають глибшого вивчення впливу МАРС

як на спортивне довголіття, так і на генез ССЗ у ветеранів спорту, а також вимагають розробки спеціальних заходів медичного контролю за функціональним станом осіб, які займаються спортом, у тому числі і після завершення професійної спортивної кар'єри, із застосуванням ЕКГ-досліджень, ЕхоКГ та інших сучасних методів діагностики.

Встановлені факти підвищеної поширеності в групі ветеранів спорту, в порівнянні з групою контролю, синуатріальних та атріовентрикулярних блокад, що супроводжуються більш тривалою максимальною паузою асистолії за підсумками ЕКГ-моніторингу, більш поширеними гемодинамічно значущими паузами асистолії, більш високою частотою імплантації ветеранів спорту незалежно від поточної спортивної активності, ритму та частоти шлуночкових скорочень, супутніх захворювань, а також від медикаментозної терапії.

Виявлені значущі фактори кардіоваскулярного ризику, а саме вік, досягнуте спортивне звання та наявність або відсутність ознак поширеного атеросклерозу, а також спеціальну прогностичну шкалу ризику порушень ритму серця (РНРС) слід використовувати для ранньої діагностики та профілактики порушень серцевого ритму та провідності у вітру.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (138). Загальний обсяг дипломної роботи складає 86 сторінок, вона містить 18 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі розкрито актуальність теми магістерської роботи, наведено зв'язок з науковими програмами, сформульовано мету та завдання, предмет та об'єкт, методи та інформаційну базу дослідження, представлено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, апробацію результатів дослідження, а також подано структуру роботи.

У першому розділі «**Огляд літературних джерел**» проведено теоретичний аналіз і узагальнення вітчизняної та зарубіжної науково-методичної літератури з проблеми наукового дослідження; розглянуто середньочасові та довготривалі зміни міокарда передсердь та шлуночків у висококваліфікованих спортсменів, а також

особливості впливу стажу тренувальної та змагальної діяльності на вираженість змін міокарда.

У другому розділі «**Методи та організація дослідження**» обґрунтовано й описано методи дослідження, відповідно до мети і завдань роботи, використовується клінічні, лабораторні та інструментальні методики, алгоритми математичної обробки даних..

У третьому розділі «**Результати дослідження та їх обговорення**» представлено результати дослідження характеристики структури та функції серця у діючих кваліфікованих спортсменів та прогностичне значення змін міокарда у чинних спортсменів та ветеранів спорту.

Морфологічні характеристики міокарда спортсменів, отримані при ЕхоКГ, до та після їх індексації з ППТ представлені в табл. 1.-2.

Таблиця 1

Порівняльна морфологічна характеристика міокарда обстежених груп спортсменів

Група спортсменів	1 (футболісти, N=45)	2 (баскетболісти, N=20)
ЧСС, уд/хв	54,5±10,4 ^{***1-3, 1-4}	52,2±10,1 ^{***2-3, ***2-4}
КДР ЛШ, мм	51,8±3,5 ^{***1-2}	54,2±3,2 ^{***1-2}
КСР ЛШ, мм	34,2±4,0	33,9±3,8
КДО ЛШ, мл	135,1±19,7	147,5±24,1
КСО ЛШ, мл	47,5±10,9	50,8±12,8
ПП, мм	38,6±6,1	41,5±7,8
Діаметр ПШ, мм	28,1±3,0	27,3±3,9
Товщина стінки ПЖ, мм	4,2±0,7 ^{** 1-5, ***1-3}	4,4±0,6 ^{*2-5, ***2-3}
ЛП, мм	36,0±4,1 ^{*1-4}	36,3±3,5
ЗСЛШ, мм	10,3±1,1 ^{***1-3}	10,8±1,1 ^{** 2-4, ***2-3}
МЖП, мм	11,3±1,3 ^{**1-5, ***1-3, 1-4}	11,2±0,8 ^{*2-5, ***2-3, 2-4}
Група спортсменів	1 (футболісти, N=45)	2 (баскетболісти, N=20)
ВТС ЛШ	0,417±0,037 ^{**1-5, ***1-3, 1-4}	0,406±0,033 ^{***2-3}
ММ ЛШ, г	214,8±36,8 ^{**1-2}	240,9±33,0 ^{**1-2, 2-3, 2-4}

Продовження таблиці 1

Група спортсменів	3 (плавці, N=35)	4 (гребці, N=28)	5 (легкоатлети, N=26)
ЧСС, уд/хв	62,4±8,7 * ³⁻⁵ , *** ^{1-3, 2-3}	64,1±10,3 ^{**4-5} , *** ^{1-4, 2-4}	54,2±9,4 * ³⁻⁵
КДР ЛШ, мм	53,7±5,2	53,3±5,3	53,5±4,3
КСР ЛШ, мм	33,9±4,3	33,9±4,3	34,1±3,8
КДО ЛШ, мл	135,5±15,1	151,4±30,4	139,9±25,7
КСО ЛШ, мл	46,4±13,3	51,8±10,1	48,6±12,4
ПП, мм	34,5±6,2	35,1±5,8	36,0±2,1
Діаметр ПШ, мм	29,3±4,3	27,7±6,9	28,7±3,8
Товщина стінки ПЖ, мм	3,2±1,0 *** ^{1-3, 2-3}	3,9±1,0	3,5±1,1 * ²⁻⁵ , ** ¹⁻⁵
ЛП, мм	34,8±3,7	34,5±3,0 * ¹⁻⁴	36,0±3,9
ЗСЛШ, мм	9,8±1,3 *** ^{1-3, 2-3}	9,9±1,1 ** ²⁻⁴	10,3±1,5
МЖП, мм	9,3±1,6 *** ^{1-3, 2-3}	9,6±1,5 *** ^{1-4, 2-4}	10,0±1,9 ** ¹⁻⁵ , * ²⁻⁵
ОТС ЛШ	0,357±0,047 *** ^{1-3, 2-3}	0,367±0,049 *** ¹⁻⁴	0,380±0,057 ** ¹⁻⁵
ММ ЛШ, г	201,0±51,4 ** ²⁻³	201,9±47,9 ** ²⁻⁴	216,4±57,1

* - статистична достовірність $p < 0,05$; ** – статистична достовірність $p < 0,01$; *** – статистична достовірність $p < 0,001$; КДР ЛШ – кінцево-діастолічний розмір лівого шлуночка, КСР ЛШ – кінцево-систолічний розмір лівого шлуночка, КДО ЛШ – кінцево-діастолічний обсяг лівого шлуночка, КСВ ЛШ – кінцево-систолічний обсяг лівого шлуночка, ПП – праве передсердя (поперечник), ПШ – правий шлуночок (поперечний розмір), ЛП – ліве передсердя (діаметр), ЗСЛШ – задня стінка лівого шлуночка, МШП – міжшлуночкова перегородка, ВТС ЛШ – відносна товщина стінки лівого шлуночка, ММ ЛШ – маса міокарда лівого шлуночка.

Як впливає з даних, поданих у табл. 2 виявлено морфологічні характеристики міокарда, зумовлені спортивним відбором, заснованим на конституційних особливостях організму. Так у баскетболістів КДР ЛШ був значно більше, ніж у футболістів ($p < 0,001$), а показники товщини стінки ПШ, ЗСЛШ та МШП були достовірно більшими, ніж у представників неігрових видів спорту.

Індексовані показники морфометрії серця (тобто показники стандартизовані по ППТ), представлені в табл. 2 продемонстрували інші відмінності у спортсменів обстежених груп, ніж абсолютні показники, отримані при проведенні ЕхоКГ. Так у баскетболістів показник ММ ЛШ в абсолютному значенні був значно вищий, ніж у

футболістів та представників неігрових видів спорту, за винятком легкої атлетики. При цьому ІММ ЛШ у баскетболістів значуще не відрізнявся від такого у інших спортсменів, за винятком триатлоністів, у яких він був достовірно вищим, ніж у баскетболістів ($p < 0,05$).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика індексованих показників серця обстежених груп спортсменів

Спортсмени	1 (футболісти, N=45)	2 (баскетболісти, N=20)
ІКДР ЛШ мм/м ²	26,9±1,7 *1-5, ***1-2	24,2±2,1 ***1-2, 2-3, 2-4, 2-5
ІКСР ЛШ мм/м ²	17,5±2,1 *1-2, ***1-5	15,7±1,7 *1-2, 2-4, **2-3, 2-5
ІКДО ЛШ, мл/м ²	70,2±9,1 *1-5	65,4±10,6 *2-3, 2-5
ІКСО ЛШ, мл/м ²	24,6±5,4	22,3±5,4 *2-5
ІММ ЛШ, г/м ²	111,2±16,3	106,1±13,3 *2-5
Індекс діаметра ЛП, мм/м ²	18,7±1,9 **1-2, 1-4, 1-5	16,3±2,1 **1-2, 2-3, ***2-5

Продовження таблиці 3.5

Спортсмени	3 (плавці, N=35)	4 (гребці, N=28)	5 (легкоатлети, N=26)
ІКДР ЛШ мм/м ²	29,0±2,7 *1-3, 3-4, ***2-3	27,4±1,9 **4-5 ***2-4	29,9±2,9 *1-5 ***2-5
ІКСР ЛШ мм/м ²	18,2±2,0 **2-3	17,4±1,6 *2-4, **4-5	19,1±2,4 **2-5, 4-5, ***1-5
ІКДО ЛШ, мл/м ²	75,0±12,6 *2-3	74,5±13,5	77,8±13,0 *1-5, *2-5
ІКСО ЛШ, мл/м ²	25,5±5,7	25,5±4,6	27,1±6,6 *2-5
ІММ ЛШ, г/м ²	107,3±22,0	103,1±19,8 *4-5	119,6±26,8 *2-5, 4-5
Індекс діаметра ЛП, мм/м ²	18,9±2,5 *3-4, 3-5, **2-3	17,5±1,9 *3-4, **1-4, ***4-5	20,2±2,5 *1-5, 3-5, ***2-5

* - статистична достовірність $p < 0,05$; ** – статистична достовірність $p < 0,01$; *** – статистична достовірність $p < 0,001$; ІКДР ЛШ – індекс кінцево-діастолічного розміру лівого шлуночка, ІКСР ЛШ – індекс кінцево-систолічного розміру лівого шлуночка, ІКДО ЛШ – індекс кінцево-діастолічного обсягу лівого шлуночка, ІКСО ЛШ – індекс кінцево-систолічного обсягу лівого шлуночка, ІММ ЛШ – індекс маси міокарда лівого шлуночка, ЛП – ліве передсердя.

Індексовані показники розмірів та обсягу ЛШ (ІКДР, ІКСР, ІКДО, ІКСО) були достовірно більшими у легкоатлетів у порівнянні з представниками ігрових видів спорту, де відсутні високоінтенсивні статичні ФН.

У цьому ЧСС, демонструє значні розбіжності при попарному зіставленні

окремих груп спортсменів, не виявляла значного приросту чи зниження у разі зростання чи спадання статичного компонента навантажень.

Вікові особливості серцево-судинної системи у спортсменів, що діють. У висококваліфікованих спортсменів діаметр ЛП з віком достовірно збільшувався ($r=0,32, p=0,01$), і це збільшення протікало конкордантно до процесів гіпертрофії ЛШ. Відомо, що стан ЛП часто характеризує ризик передсердних порушень ритму серця (НРС) (Wilhelm M. et al., 2011). У 21 із 159 обстежених спортсменів (13,2%) відзначено розширення ЛП до 40 мм або більше, що у рутинній клінічній практиці розцінюють як його дилатацію (EchoNoRMAL, 2015).

Було проаналізовано зв'язок віку з гіпертрофією міокарда ЛШ. Очікувано виявлено кореляцію середньої сили між віком атлета і ММ ЛШ – як у абсолютних величинах ($r=0,36, p=0,00004$), і при індексації по ППТ ($r=0,24, p=0,007$). Аналогічний достовірний взаємозв'язок встановлений між віком атлетів та товщиною МШП ($r=0,31, p=0,005$), а також віком атлетів та товщиною ЗС ЛШ ($r=0,29, p=0,001$).

У табл. 3 представлені взаємозв'язки віку атлетів та показників товщини стінок шлуночків серця, що характеризують гіпертрофію при перевантаженні міокарда тиском.

Таблиця 3.

Взаємозв'язок віку та показників гіпертрофії шлуночків при перевантаженні серця тиском

Кореляція віку	Група з низьким статичним навантаженням	Група з помірним статичним навантаженням	Група з високим статичним навантаженням
	r	r	r
Товщина МШП	-0,03	0,18	0,61 ***
ЗС ЛШ	0,41*	0,18	0,41**
ММ ЛШ	0,44*	0,24	0,51***
ІММ ЛШ	0,26	-0,035	0,52 ***
ОТС ЛШ	-0,08	0,10	0,44**
Стінка ПШ	0,52***	0,15	0,22

Примітка: * - статистична достовірність $p<0,05$; ** – статистична достовірність $p<0,01$; *** – статистична достовірність $p<0,001$; МШП - міжшлуночкова перегородка; ЗС ЛШ – задня стінка лівого шлуночка; ММ ЛШ – маса міокарда лівого шлуночка; ІММ ЛШ – індекс маси міокарда лівого шлуночка; ОТС ЛШ - відносна товщина стінки лівого шлуночка; ПШ – правий шлуночок.

Як впливає з цієї табл. 3., найбільш виражені кореляції віку та гіпертрофії міокарда були у групі атлетів з високим вкладом статичного компонента ФН у виді спорту, що практикується.

При аналізі даних загальної когорти спортсменів за віковими особливостями ремоделювання міокарда було виявлено взаємозв'язок між віком та абсолютними показниками ремоделювання міокарда: КДО ($r=0,29$, $p=0,005$), КСВ ($r=0,24$, $p=0,019$). Достовірної асоціації між віком та індексованими показниками ремоделювання міокарда виявлено не було.

Зв'язок віку та ремоделювання міокарда за підгрупами спортсменів, розділених за статичною складовою ФН, представлений у табл. 4. Як впливає з цієї табл. 4 найбільш виражені зміни виявлені в групі низького статичного навантаження. Діастолічні розміри ПШ та ЛШ між собою не корелювали (для пари ІКДР ЛШ та діаметр ПШ $r=-0,06$, $p=0,8$). З обстежених спортсменів 8,8% задовольняли кардіологічним критеріям ESC (ESC, 2012), у всіх випадках зміни відповідали критеріям ДКМП. При цьому в 11 випадках виявлено КДР ЛШ > 60 мм, у 7 випадках виявлено діаметр ПШ > 35 мм.

Таблиця 4

Взаємозв'язок віку та показників ремоделювання ЛШ при перевантаженні серця тиском

Кореляція віку	Група з низьким статичним навантаженням	Група з помірним статичним навантаженням	Група з високим статичним навантаженням
	r	r	r
Систолічний індекс	0,49*	-0,21	0,08
КСО	0,46 *	0,32	0,11
Індекс КСО	0,32	0,006	0,05
КДО	0,52 **	0,33	0,23
Індекс КДО	0,32	-0,14	0,18
Діаметр ПШ	0,46**	0,05	0,14

Примітка: * - статистична достовірність $p < 0,05$; ** – статистична достовірність $p < 0,01$; *** – статистична достовірність $p < 0,001$; КСВ – кінцевий систолічний об'єм; КДО – кінцевий діастолічний об'єм; ПЖ – правий шлуночок

Показники товщини МШП ≥ 15 мм або зниження ФВ ЛШ $< 35\%$ не були

діагностовані. У 1 випадку був виявлений S-подібний вигин МШП з максимальною товщиною до 14,5 мм, що дозволило віднести обстеженого в групу ризику ГКМП, але недостатньо для постановки даного діагнозу.

Наявність вираженої ГЛШ було асоційовано з старшим віком (середній вік у групі із змінами на ЕхоКГ $22,5 \pm 6,5$ року проти $20,9 \pm 5,7$ року, $p=0,043$).

Біохімічні маркери ушкодження міокарда у кваліфікованих спортсменів.

У зв'язку з необхідністю виключення впливу гострого пошкодження серцевого м'яза на виявлені морфологічні особливості міокарда, було проаналізовано показники ферментів-маркерів міоцитолізу у спортсменів високої кваліфікації.

У табл. 5 представлені показники біомаркерів ушкодження мускулатури у кваліфікованих спортсменів.

Таблиця 5

Рівень біомаркерів пошкодження мускулатури у спортсменів, що діють

Біомаркер	Сукупна когорта (n=65)	Спортсмен з МАРС (n=24)	Спортсмени без МАРС (n=41)
АЛТ, ОД/л	$24,5 \pm 15,6$	$26,6 \pm 23,6$	$23,2 \pm 7,2$
АСТ, ОД/л	$29,9 \pm 13,3$	$30,8 \pm 14,1$	$29,3 \pm 12,9$
КФК загальна, ОД/л	$312,6 \pm 326,1$	$386,4 \pm 252,9 *$	$276,8 \pm 354,1*$
КФК-МВ, ОД/л	$26,1 \pm 13,8$	$34,1 \pm 16,4 *$	$23,1 \pm 11,8*$
ЛДГ загальна, ОД/л	$181,8 \pm 41,0$	$197,1 \pm 42,1 *$	$171,7 \pm 37,5*$
Міоглобін, ОД/л	$30,6 \pm 8,6$	$31,8 \pm 9,2$	$29,0 \pm 7,5$

Як впливає з табл. 5, у більшості висококваліфікованих спортсменів, що діють, не було отримано даних за гостре пошкодження мускулатури, у тому числі серцевої, оскільки всі показники знаходилися в межах фізіологічної норми. При цьому у спортсменів з наявністю синдрому МАРС були виявлені достовірно вищі рівні маркерів пошкодження м'язової тканини: креатинкінази (КФК) загальної ($386,4 \pm 252,9$ ОД/л проти $276,8 \pm 354,1$ ОД/л, $p=0,005$); КФК МВ-фракції (КФК-МВ) ($34,1 \pm 16,4$ проти $23,1 \pm 11,8$ ОД/л, $p=0,041$); лактатдегідрогенази (ЛДГ) загальної ($197,1 \pm 42,1$ ОД/л проти $171,7 \pm 37,5$ ОД/л, $p=0,028$).

ВИСНОВКИ

1. Поліморфізм змін міокарда спортсменів високої кваліфікації, що виступають у високо-динамічних видах спорту, обумовлений конституційними особливостями організму та інтенсивністю статичного навантаження у практикованих видах спорту. Порушення геометрії міокарда ЛШ у баскетболістів представлені лише концентричним ремоделюванням, виявленим у 10% обстежених. В інших спортсменів переважає ексцентрична гіпертрофія, виявленість якої достовірно вище у групах видів спорту з більш інтенсивним статичним навантаженням (13%, 16% і 30% у групах видів спорту з низьким, середнім та високим статичним навантаженням, відповідно, $p=0,034$). Спортсмени з синдромом МАРС були достовірно молодшими за спортсменів без аномалій розвитку серця ($20,1\pm 4,3$ року проти $25,4\pm 6,7$ року, $p=0,001$).

2. Ризик прогноз-погіршують кардіоміопатій виявлено у 8,8% висококваліфікованих російських чинних спортсменів, у своїй достовірній взаємозв'язок старшого віку з ризиком кардіоміопатії встановлено групи видів спорту з високим статичним навантаженням ($r=0,30$, $p=0,026$). Достовірно більш високу селективність виявлення аномальної ЕКГ продемонстрували більш сучасні сіетльські та уточнені критерії (частка аномальної ЕКГ 15,4%), частка аномальної ЕКГ при застосуванні критеріїв ESC склала 21,5%, $p=0,034$. Хоча б один із критеріїв високого ризику відзначений у 30% висококваліфікованих спортсменів, що зумовлює необхідність високотехнологічного медичного контролю цієї категорії атлетів.

3. Для осіб, які завершили спортивну кар'єру, порівняно з однолітками без спортивного анамнезу, що страждають на ССЗ, характерні достовірно частіше діагностовані: концентричні зміни міокарда ЛШ (55% проти 18%, $p<0,05$); МАРС (31% проти 11%, $p<0,05$); малосимптомні та безсимптомні форми ФП (середній клас симптомів за шкалою mEHRA $1,37\pm 0,51$ проти $2,08\pm 0,85$, $p<0,01$); паузи асистолії $>2,0$ с при синусовому ритмі або $>3,0$ с при ФП за час добового ЕКГ-моніторингу Холтера (27,3% проти 9,3%, $p<0,05$); синуатріальні блокади (16,0% проти 2,9%, $p<0,05$). Імплантації ПЕКС у ветеранів спорту порівняно з групою контролю зареєстровані у 4,9 рази частіше (14,3% проти 2,9%, $p<0,05$).

4. Розвиток клінічно значущих порушень серцевого ритму у діючих спортсменів високої кваліфікації після завершення спортивної кар'єри пов'язане з наростанням товщини стінки ПЗ ($r=0,30$, $p=0,001$), збільшенням діаметра ЛП ($r=0,26$, $p=0,004$) та формуванням аномальних типів геометрії міокарда (збільшенням ОТС ЛШ ($r=0,28$, $p=0,002$) та ІММ ЛШ ($r=0,20$, $p=0,028$)).

5. Прогностична шкала ризику порушень ритму серця у ветеранів спорту включає показники віку атлета, максимального рівня спортивної майстерності, а також ознаки наявності або відсутності генералізованого атеросклерозу. Чутливість прогностичної моделі становить 93,8%.

АНОТАЦІЇ

Дусько В.В. Морфологічні особливості зміни показників серцево-судинної системи організму легкоатлетів в умовах тренувальних навантажень різної інтенсивності. – На правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття кваліфікації магістра за спеціальністю 091 «Біологія». – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, 2022.

Магістерська робота присвячена питанню обґрунтування та розробки критеріїв ризику та асоційованого негативного прогнозу серцево-судинної патології у діючих висококваліфікованих спортсменів та у представників різних видів спорту, що завершили спортивну кар'єру. Встановлено, що частка осіб з ознаками високого кардіоваскулярного ризику, що визначається за допомогою валідованих прогностичних ехокардіографічних та електрокардіографічних критеріїв, серед чинних російських спортсменів високої кваліфікації становить від 8,8% до 21,5% та максимальна серед атлетів старшого віку, представників високодинамічних видів високим статичним навантаженням. Показано, що в осіб, які завершили спортивну кар'єру, порівняно з однолітками без спортивного анамнезу, які страждають на ССЗ, достовірно частіше діагностуються концентричні зміни міокарда лівого шлуночка (ЛШ) (55% проти 18%, $p<0,05$), малі аномалії розвитку серця (МАРС) (31% проти 11%, $p<0,05$), малосимптомні та безсимптомні форми фібриляції передсердь (ФП) (середній клас симптомів $1,37\pm 0,51$ проти $2,08\pm 0,85$, $p<0,01$), паузи асистолії більше

2,0 при синусовому ритмі або більше 3,0 с при ФП (27,3% проти 9,3%, $p < 0,05$), синуатріальні блокади (16,0% проти 2,9 %, $p < 0,05$). Виявлено, що імплантації постійного електрокардіостимулятора (ПЕКС) у ветеранів спорту порівняно з контрольною групою були виконані у 4,9 разів частіше (14,3% проти 2,9%, $p < 0,05$). Встановлено залежність ризику клінічно значущих порушень серцевого ритму від інтенсивності тренувань у минулому, віку атлета, наявності або відсутності генералізованого атеросклерозу. Розроблено прогностичну шкалу ризику порушень серцевого ритму у ветеранів спорту, чутливість якої становить 93,8%.

Ключові слова: серцево-судинна система, висококваліфіковані спортсмени, ветерани спорту, електрокардіографічні критерії, міокард, різні види спорту.